

ТЕШЊАРСКИ ПЛАСОФИЈА

ГОДИНА III

1. СЕПТЕМБАР 1989.

БРОЈ 8

ПОШТАНСКО САНДУЧЕ ДЕСАНКЕ МАКСИМОВИЋ

Колико ли љубави стигне на адресу:
Београд – Главна улица 23.
Уз љубав, патњу поштари понесу
нашој преблагој Десанки.

Писма, писма ... даноноћно;
сандуче нарасло ко гарсоњера.
Свако је слово топло и моћно,
па и сељаково: „Алал ти вера!”

По грудву Сунца, зрно васионе
шаље Десанки ко год се јавља.
Једна девојчица послала бомбоне:
„Узми, молим те, узми због здравља!”

Моле Флорика, Мира, Даринка,
Матија, Брана, Стеван:
„Спаси нам Крцу затвореника,
добар је песник, мада гневан”.

И старац с Косова, шта ли хоће?
Слово по слово, ипак јасно:
„Синоћ ми неко сасекао воће,
да садим друго, није ли касно?”

Са Копаоника стиже вест.
Песникиња чита, подрхтава, зебе.
„Овај тврдоглави земљотрес
опет је распакао наше бебе.”

Колико ли љубави стигне на адресу:
Београд – М. Тита 23.
Уз љубав, и бол поштари донесу
нашој преблагој Десанки.

Мошо ОДАЛОВИЋ

Desanka Maksimović

(Снимио Д. Јовановић)

Разгранала се ТЕШЊАРСКА ФИЛОЗОФИЈА

Хвала на питању, Тешњар нам је живо, здраво
и весело! Још је лепши и гиздавији но лане!

Ваљда свестан свог привлачног изгледа, почео
се сам све више умивати, лицкати, изграђивати. А,
можда је и прикривена бојазан по среди? Страх од
превртљивости времена, јер није било давно када је

сада поносита главна улица тешњарска била ругло и срамота истог овог града.

Тешњар, стари рачунџија, кроз чије жиле струји крв трговаца, абација и терзија, чаругџија и дућанџија, неће себи допустити већ једном направљену омашку, те се препустити пропадању и забору. Зато снажи сваким даном. Ничу радње и кафићи, бутици, ђевабџинице, покретне пекаре, ресторани и пилеџије пријатног изгледа, галерије, јача трговина, предузетништво и занатство. Зна Тешњар како новце треба ђемерити.

А где су паре има и музике. Тек да се зна ко је најстарији! Срдачан и отворен још више постао. Дружи се са уметницима, песницима, глумцима и писцима, умним људима одакле год дошли, новинарима и научницима, добронамерницима. И то не само из наше земље. Умиљато и лукаво се кочопери, заводи их и шармира, тешко је одолети таквом стилу и маниру.

А, и Ваљево, знају његови бројни пријатељи, испод црта озбиљног, дрчног и непокорног лица, скрива велико срце и добру, сетну душу коју савест јако пече, што у једном времену неразумном, Тешњар прогласи некорисним и остарелим старкељом и препусти га срамотном и болном издисају. Ваљда због тога сада толико пажње и љубави свом мезимчету поклања.

Воле стари Ваљевци Тешњар и хвале се њиме, срећни што се стало на пут пошасте бесмислене и анархичне урбанизације која је претила да урнебише дух и изглед правог Ваљева. Млађарија много не памти, јер им то године не дозвољавају, не петља се претерано промишљањима како је некад било и да ли је боље ово или оно тада, они иду тамо где им је најлепше и најпријатније.

И богами не греше, имају укуса!

Стари, мудри Тешњар није злопамтило. Све нам је опростио. И учи нас даље, учи да морамо бити људи промишљени и упорни, умни и свесни себе, своје традиције и заоставштине. Да требамо поштовати и волети не само њега, већ и браћу његову, цео овај град. Има, вели даље, у Ваљевцима довољно љубави за све. Само је треба подстакнути, некад пробудити. Широки простори културе су мост који повезује векове и генерације, посредством кога се иде из лепог у лепше. И продор и успон, као и преке културе су у човеку! Увек и у свако доба. Ко то не призна – сумња у напредак и стрепи пред новим потезима. Треба зато призвати свест о чувању сопственог живљења, о његовом улепшавању, љубав према граду у коме се рађамо и умиремо, свест о неопходности неговања сопствене баштине, традиције, узгајања културе. Оплеменити треба улице и паркове, природу сачувати, скројити нова одела зградама поред којих пролазимо непримећујући њихову лепоту, испунити тргове музиком и стихом.

Тако и би. Поче се помаљати „тешњарска филозофија” широм целог града, најпре полако и стидљиво, затим брже и одлучније. Пролепшаше се дворишта и уличице, срећују се дрвореди. Одлучише Ваљевци да лепше и здравије живе. Стресао се Гра-

дац и збацио коров, прљавштину и отпад са себе, са њима и нашу срамоту. Отвори Глишић врата свога конака и уђе поново умна мисао у његове просторе. Обуче и „Маркова столица” свечано рухо. Стотине младих, надарених ученика и студената из целе земље сакупљаће упорно и марљиво нова сазнања у новим савременим и добро опремљеним просторима петничке Истраживачке станице. Од септембра близу хиљаду малишана учиће у једној од најмодернијих школа за основно образовање. Бљеснуше пред нама неки нови, лепо излози препуни робе свакојаке, отворише се и дућани са несрпским речима, исписаним на фирми изнад улаза. Нови изглед, а боме и име, доби и Ловачки дом, а гради се још један Дом. Не, није омладински, Ватрогасни је то дом. Онај омладински, кажу – биће! Не знам што ми врба и грожђе на памет падоше.

И јавну чесму добисмо, чак четири комада на једном месту. И нов трг каквог се ни Париз постидео не би. А на тргу – хотел! Тешко се заиста одлучити шта је на новом „Гранду” лепше. Да ли тераса са плетеним столицама, складан сусрет прелепе спољашње старинске архитектуре са модерним, стаклом опточеним хотелским делом или богато украшен ентеријер. Бљешти на Колубари и нови, бели прекрасан мост. Сав од мермера, просто плеће својом чистотом и лепотом украса, помири две обале и пређе Тешњар и на ову страну. И Улица Кнеза Милоша неће да заостаје. Отворише се са укусом срећени кафићи и галерије, освежавају се фасаде, али треба још доста чинити.

Војвода Живојим Мишић после толиких година ишчекивања опет је са нама. Овога пута у гордом, гранитном обличју.

Прођем пре неки дан покрај њега, учтиво га поздравим, а он, срећан и поносан на Ваљевце, не само зато што Вуку, Стевану, Проти, њему и осталим великанима споменике саградише. Смеша му се брк, чуо да и Десанка долази!

Бранко АНТОНИЋ

(Снимио Д. Јовановић)

ШИРОК АСОТИМАН, ПОВОЉНЕ ЦЕНЕ, КВАЛИТЕТНА УСЛУГА

ТРО

Зивчибаје

DUTY FRE SHOP

Трг Војводе Мишића
Девиза нам је заједничка

ТРГОВИНСКА РАДНА ОРГАНИЗАЦИЈА ВАЉЕВО

Телефон: 21-577

Тешњарске вечери 1989.

Петак, 1. септембар

ТЕШЊАРСКИ ФЕЊЕР

Реч на отварању – Алекса Јокић, председник Организационог одбора. Свирају ваљевски оркестри и групе.

Субота, 2. септембар

ШПАНСКИ ВАТРОМЕТ

Вече фламенка у извођењу групе Драгана Николића.

Недеља, 3. септембар

ВЕЧЕ ЗА ТЕАТАР

Позоришна представа „Љубинко и Десанка“ од Александра Поповића у режији Мирослава Трифунковића и Мирослава Мандића и извођењу ансамбла „Аброфеста“.

Понедељак, 4. септембар

ПЕСНИЧКИ САСТАНАК

Састају се песници Раша Попов, Вујица Реџин Тужић, Бранко Андрић и Братислав Милановић. Представљање нових издања ТРО „Просвета“ из Београда.

Уторак, 5. септембар

СВЕ НАЈБОЉЕ ОД АБВ-6

Концерт диксиленд-ансамбла АБВ-6 из Ваљева.

Среда, 6. септембар

КО ТО ТАМО ПЕВА

Оркестри са Баира, поезија Рома.

Четвртак, 7. септембар

ДОБРО ДОШЛИ, ГОСТИ!

Концерт Градске глазбе „Метковић“.

Петак, 8. септембар

ВАЉЕВСКА ГИМНАЗИЈА ПРЕДСТАВЉА

Млади глумци и музичари – ученици Гимназије.

Субота, 9. септембар

ДЕЦА ДОЛАЗЕ

Приредба дече из ваљевских обданишта и основних школа, хора и пионирског фолклорног ансамбла КУД „Абрашевић“ са глумцима Мићом Татићем и Зорицом Јовановић.

РОК КОНЦЕРТ

Група „Винерси“ из Ситарда (Холандија) и ваљевске рок групе у дворишту Основне школе „Сестре Илић“.

Недеља, 10. септембар

ВЕЧЕ ЗА ХОР

Концерт омладинског хора „Абрашевић“, Ваљево. Диригује Драган Васиљевић.

Понедељак, 11. септембар

ОЈ УЖИЦЕ, МАЛИ ЦАРИГРАДЕ

Музичари и глумци из Титовог Ужица.

Уторак, 12. септембар

САВ ТАЈ ЦЕЗ

Концерт ваљевских и београдских мајстора цеза, предвођених Јованом Маљковићем.

Среда, 13. септембар

ДОВИЂЕЊА ДО ИДУЋЕГ ЛЕТА

Мултимедијална монодрама Каталин Ладик из Новог Сада и завршни програм Тешњарских вечери. На сцени на Колубари све приредбе почињу у 20.30 сати (изузев децје, која почиње у 18.00 сати). Стални водитељ – Слободан Петрановић.

* * *

Пратећи програми

Продајна изложба књига; филмске представе на игралишту Основне школе „Сестре Илић“; изложбе радова ваљевских сликара и керамичара; постављање мозаика Љубодрага Јала Јанковића „Сеча кнезова“.

(Цртеж Зорана Андрића)

СПОМЕНИК ТАЈНЕ

- Са Александром Зарином, аутором споменика знаменитој песникињи

Не без разлога тог спарног летњег дана, протпрошлог четвртка, у атељеу вајара Александра Зарина, пред макетом споменика песникињи Десанки, непрестано смо мислили на њене стихове: „Јер срећа је лепа само док се чека, док од себе само наговештај да...“

Нас неколицина ваљевских новинара учествовали смо у једној заводљивој тајни која ће, како нас уверава вајар Зарин, трајати док буде споменика Десанки Максимовић у Ваљеву. Најпре због тога што нико, па ни Десанка, неће бити у прилици да 3

види ову скулптуру док се споменик не открије, највероватније октобра идуће године.

„Мени је тајна била цео споменик – прича Зарин. И сад у атељеу, кад је ту пред нама, доста прецизно урађена макета. Тако сам ја, у ствари, покушао да направим споменик тајне. Он ће, верујем, и кад буде отркивен, опет бити тајна. Јер, Десанка није личност једнозначна. Лакше је радити споменик човеку који је целог свог живота имао само једну идеју. Десанка је разноврсна па сам просто морао да нађем синтезу свега онога што она јесте: песник мира и љубави, патриота, филозоф, расна жена... С таквим задатком није било лако. Дошао сам на идеју да створим једну универзалну Десанку у којој има свега овога а ништа није коначно. Јер, све је речено и недоречено. Створио сам синтезу која надлази оно што би неко данас очекивао од споменика. Овај ће бити симбол поезије и жене уопште. Тајна споменика и није у томе да све буде јасно на исти начин. Право уметничко дело је само изазов. Верујем да ће споменик Десанки дати прилику свакоме, ко га буде гледао, да у њему види нешто од свог поимања песникиње и жене и да увек изнова пожели, и види, још нешто”.

У атељеу Александра Зарина већ је постављена арматура за израду оригинала споменика Десанки, високог три метра. Гипсана макета, три пута мања од оригинала и, што је такође неубицајно, врло детаљна, омогућава нам да стекнемо доста јасан увид у будући изглед скулптуре у граниту. Љубазни домаћин нам предусретљиво тумачи неке од својих основних замисли. Десанка долази из Бранковине. Лик који добро памтимо са њених књига и из читанки, из доба њене животне и зреле песничке младости... На прсима, под руком, држи своје књиге попут светаца из наше иконографије. Лева јој рука благо испружена као симбол и завет миру... То су само основне назнаке могућих значења. Остало је још много тога што ни сада ни убудуће не може и не жели да предвиди и наметне вајар Зарин – остаје она лепа, заводљива тајна. Нама се сигурним чини да ће споменик Десанки, и свим врлим песникињама и женама српског народа, у Ваљеву бити један од најлепших и од оне ретке врсте које уопште имамо.

Сву муку стваралачку, која га је пратила у раду на споменику, Александар Зарин једноставно исказује:

„После Бранка Радичевића, Светозара Марковића, Змаја, Мике Аласа и многих других знаменитих личности, које сам споменички радио сад сам у годинама кад човек више не може да ризикује. Споменик тако озбиљан, какав је Десанкин, напосто – мора да буде успешан!”

Љиљана КЕЦОЈЕВИЋ

Прошлогодишњи продавци „Тешњарског гласоноше”

(Снимио М. Језић)

ГРАНД ХОТЕЛ

Прилог његовој будућој историји

Током деценија Ваљево се развијало и мењало, расло је у ширину и висину, али је једно остајало исто – Гранд хотел. То је био и остао једини прави хотел у Ваљеву. Хотел „Секулић” (касније „Бранковина”) често није радио, а „Централ” је подигнут тек средином тридесетих година. Чак и кад је шездесетих година изграђен „Нарцис”, Гранд се одржао као најлепши угоститељски објект у граду.

Први Гранд подигнут је у прошлом веку. Њега је касније купио чувени Радован Лазић, трговац и финансијер, оснивач Ваљевске штедионице, који, колико се зна, током свог живота није направио ни једну пословну грешку. Није погрешно ни у погледу куповине Гранда. Радован Лазић је пред балканске ратове преуредио стари Гранд и дозидео му нови део, у продужетку улице чика-Љубине. Радован је био власник Гранда али никада није лично водио угоститељску радњу. Издавао је Гранд под закуп и добро са њим профитирао.

Почетком овог века Гранд је држао неки Миле Крунић, одличан угоститељ, који је касније отишао за Београд и тамо се успешно бавио тим послом.

У дозиданом делу Гранда радила је штампарија Димитрија А. Славуја, а до штампарије неки Мата Шлајфер, у ствари једна занталијска сваштара. Пред Матином радњом налазио се точак са некаким перајима и на најмањи дашак ветра точак се окретао, што је представљало својеврсну рекламу ове занатлијске радње. У продужетку је дуго година радила апотека „Код Лава”. Њу је наставио да води Светозар Туцовић, звани Толе, који је ту радио све до национализације, 1948. године.

ФИЛМСКЕ СЕРИЈЕ

После Мила Крунића Гранд је држао неки кафеџија из Топлице, који је, како се сећају стари Ваљевци, у правом смислу поселаочио Гранд. Из првокласне градске и господске кафане, претворио га је у сељачко свратиште.

Затим је Гранд био ортачка радња коју су држали и синови Јулијуса Шмита, власника електричне централе. Ортаци су увели у Гранд и биоскоп. Пошто није било погодног места за апаратуру, дозидано је једно одељење на источној страни велике сале одакле су приказивани филмови. Платно је висило на плафону и спуштало се помоћу конопца само онда када се дају представе. До тада нису у Ваљеву приказивани серијски филмови. Почело је филмом „Цинобер” који је имао 7–8 наставака. Није било ни једног гледаоца који би гледао прву епизоду, а да не гледа и све остале. Док је биоскоп „Србија”, удаљен од „Гранда” педесетак метара, имао само вечерње представе, Гранд је увео и дневне; неки пут, ако је било интересовања, чак и по две представе до вечери. Пошто у то време преко дана није било струје, власници биоскопа су набавили мотор и производили струју помоћу парне машине која се ложила дрвима. Око 11 сати пре подне наложи се ватра и за предвече се вода толико загреје да пара производи потребну струју.

Двадесетих година у Гранду је изгорео један од наших првих филмова. Звао се „Зрински”, произведен је у Загребу. Филм се запалио приликом премонтавања. Онако запаљен избачен је у двориште и ту изгорео. Тада су Ваљевци први пут видели како гори целулоид. За време представе, пошто су у прво време приказивани само неми филмови, циганска музика је пратила њихове пројекције.

После смрти Радована Лазића, наследили су га синови Живорад, Милоје (познатији као Мила) и

Лазар. Свој део Лазар је продао брату Живораду, а Милоје је своју трећину продао Властимиру Стефановићу, кога се добро сећамо по имену Миле од Гранда. Неки тврде да је Стефановићу продат цео Гранд, што и није толико важно, јер је Гранд после ослобођења национализован и тако прешао у државно власништво.

Тридесетих година Гранд је држао Марко Бабић, који је касније водио Градски подрум, на месту где се данас налази парфимерија у улици Војводе

(Снимио Д. Јовановић)

Мишића. Маја 1935. године он је отворио реновираног хотел „Секулић“, коме је дато ново име „Бранковина“. Бабић је за време окупације био извесно време председник ваљевске општине.

После Марка Бабића Гранд је водио Милан Богдановић, познатији по надимку Буца, који је својевремено био месар, али се у својим средњим годинама посветио угоститељском послу. После Гранда водио је кафану „Зора“, преко пута Гранда, у локалу у коме је данас самоуслуга.

Властимир Стефановић је последњи приватник у Гранду. Родом је из Крушевца, мајка му је рођена сестра Милана Јовановића, отац Жикице Шпанца. Кад је Гранд национализован, Милан је прешао у друштвени сектор и извесно време био директор угоститељског предузећа „Пролеће“. Гранд није био под „Пролећем“ већ под „Слогом“ чији су први директори били Игњат Буквић и Рајко Којић.

Један од првих пословођа у Гранду, као друштвеном објекту угоститељства, био је Десимир Танасковић. Својевремено опанчар, одавно се латио угоститељства и у Тешњару водио чувену кафану „Илија Бирчанин“, власништво његовог таста Илије Ђоковића. По налогу власти, Десимир је у Гранд одмах увео књигу жалби, па су грађани у њу уписивали примедбе. Десимир је испод сваке написао отприлике: „Није тачно. ДТ.“ О томе је 1947. године писао чак и „Јез“ у једној репортажи из Ваљева.

У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Црне дане Гранд је доживео за време окупације 1915–1918. године. Тада је овај хотел био под окупаторском војном управом, а за његов рад био је задужен једна подофицир. Велика сала била је преграђена у два дела, један за цивиле, а други за окупаторске војнике и официре.

Павле Павловић, абацијски радник, дуго година је живео и радио у Ваљеву. После првог светског рата био је у врху партије комуниста, једно време и генерални секретар КПЈ. Оставио је интересантан запис о томе како су социјалисти у Ваљеву прославили Божић 1917. године у Гранду, са програмом обојеним социјалистичким идејама.

За један католички Божић, највероватније 1917. године, 25. децембра, окупатор је свечано прославио тај свој велики празник. Донели су у салу чак и кристбаум, тј. Христово дрво, оно што ми данас зовемо „јелка“. Неко је подметнуо некакав експлозив, који је запалио део ресторана. Но, штета није била велика. Направила се око тога велика гужва, али истрага није могла да установи ко је унео и какву експлозивну напаву. То није установљено ни после одласка окупатора из Ваљева.

Власници Гранда, Лазићи, становали су у згради која је прва до Гранда. Ноћу око три сата, 31. октобра 1918. године, залупао је на власникова врата подофицир који је водио рачуна о Гранду, рекавши му: „Ми се сад повлачимо, па сам вам донео кључеве. Молим вас да погледате, све је у реду!“ И стварно, ујутро, кад је газдарица Цака Лазић ушла у Гранд, видела је потпун ред и чистоћу. Окупатору, који је по Мачви вешао и палио, терорисао и мртварио народ, одводио га у интернацију, било је стало да по нечему остане „у најлепшем сећању“.

За време велике епидемије тифуса, почетком 1915, Гранд је био велика болница. Лежали су већином на слами и умирали на десетине сваког дана. Који преко ноћи умру, ујутро буду изнети, са њих скунута одећа, натоварени на општинска кола са великим сантрачем (арњевима) и одвожени на војничко гробље где су их сахрањивали у масовне гробнице. То је на оном месту где почиње Видрак, до данас обележеним великим каменим крстом.

ПАПАГАЈ СВАЂАЛИЦА

У Гранду су извођене и позоришне представе. Најчешће их је давао Душан Животић са својом путујућом трупом. У време кад је хотелијер био Милан Богдановић Буца, Животић је у текст позоришног комада „Др“ унео нешто што је увредило Богдановића. Стојећи крај шанка, хотелијер је припретио Животићу прстом, говорећи да ће видети свога бога кад се представа заврши. После су гости и љубитељи позоришне уметности имали грдне муке да изравнају рачуне двојице сарадника који се нису баш много „мирисали“.

За време док је Гранд држао Марко Бабић, у кафани је био велики папагај „Зора“. „Зора“ је умела да говори, понеки пут се и свађала са гостима, наравно оним сталним.

Гранд је неколико пута преуређиван. После дозифивања пред балканске ратове, највеће преуређење било је 1960. године, пред откривање Споменика борцима револуције. Онда је улаз на углу зазидан и уместо њега постављен је мозаик, уметничко подсећање на догађај из 1804. године, када су на Колубари, недалеко одатле, посечени Алекса Ненадовић и Илија Бирчанин. Седамдесетих година Гранд је поново нешто уређиван, избачени су непокретни столови, од Ваљеваца названи „седишта треће класе воза узаног колосека“. Избачени су и велики зидни лустери, „точкови крчмарске воденице“. Тако су названи по родном месту тадашњег директора „Слоге“ мада он није имао никакве везе са њиховим обликом (замислили су их и направили стручњаци из Београда).

ЗАБАВНИ ЖИВОТ

У Гранду су дочекиване нове године, са великим промграмима и великим „редом игара“. Редитељи игара били су, пак, чувени Ваљевци, трговци и занатлије, чија се реч морала поштовати. Није могло тек тако да се свира шта ко жели. Свирало се по реду игара, а тек иза тога долазиле су у обзир наручбине, мада се и у томе знало реда.

Приређиване су у Гранду и забаве, по 5–6 за време месојеђа, тј. после Божића. Њихов програм чиниле су лутрије, американски затвор, избор краљице забаве и сто других чуда, уз јевтин мени и пића. Ретко кад су се Грандове забаве завршавале пре зоре. Било их је чак које су премашиле и подне следећег дана. Свађе и туче биле су ретке.

Гранд је имао претежно фину и отмену муштерију. Били су то лекари, адвокати, инжењери, судије, чиновници, занатлије, али се могао наћи и по неко коме ту није било мест. Најстрожа селекција вршена је у време док је Гранд водио овде већ помињани Буца. Непожељном госту Буца би још с врата рекао: „Није ту онај што га тражиш!”

У Гранду је било и картања и других коцкарских игара. Бацане су и коцкице, што су поједини звали „бадачи пламена”, односно по турски „шеш беш”. Неки су за свој грош отвараили пасијанс, а у углу би један угледан трговац сатима са пријатељима и познаницима играо конген.

Често су гостовали мађионичари. Један је још пре пола века стером кладаром секао преко половине девојку која се касније из дворишта појављивала жива и здрава. Гостовали су и жонглери, балансери, еквилибристи и други извођачи чаролија. Гранд је за време ових приредби увек био пун. Ништа их мање није било ни кад се неки Сава Пенгачевић рвао са мечком или кад се неки атлета из Лике рвао са нашим Савом Лазаревићем, послужитељем Среског начелства.

ЗЛАТА, ФРИДА, АНКИЦА

Гранд је готово увек имао музику. Наравно и певачице. Не памти се да су ту певали певачи, изузев првих послератних година, 1920. до 1924. године, када је госте забављао чувени Шабан Шабановић. Музика је углавном била ваљевска, али је долазила и са стране. У време када у Гранду свира музика, сала је увек дупке пуна. Певачице су веома добро примане, због певања али и из других разлога, нарочито ако су биле младе и лепе. Ништа лошије нису пролазиле ни Грандове собарице, од којих је најчувенија била нека Злата, дошла у Ваљево „из преко”. Своје госте – познате трговце, занатлије, лекаре, адвокате и друге грађане, а понекад и ђаке, студенте и калфиће – примала је у соби бр. 2 на спрату. Касније је прешла у „Бранковину”. Сада живи у једном граду у Банату.

Тридесетих година дошла је у Гранд музика какве раније није било. Имала је виолинисткињу, клавиристкињу и певачицу, лепу Загребчанку Фриду. У њу се заљубило много Ваљеваца. Крајем педесетих година срела је у Бечу једног Ваљевца и питала га за многе своје ондашње пријатеље. Том поздраву врло се обрадовао један велики ваљевски божан, који је потом нашироко о њој причао.

И после ослобођења било је певачица које су палиле и жариле по Гранду. Најпознатија је била нека Анкица Молнар, невенчана жена једног ваљевског саксофонисте. Око Анице су се окупљали, у њу заљубљивали и ради ње трошили велике паре многи Ваљевци. И данас се благо насмеши један Ваљевац кад му спомену Анкицу и њену незаборавну песму „У ноћи сам” коју је она певала на француском језику. У свађи са једним подофициром овај заљубљеник је из пиштоља пуцао на ривала али је срећом промашио.

Иако је сматран елитним ваљевским угостиољским објектом, Гранд није имао воду ни у ресторану нити у кухињи, а ни на спрату. WC је био у дну дворишта, удаљен двадесетак метара од излаза. Чистоћа је одржавана водом из кофа и крпом привезаном за мотку. На спрату је био само један WC, та-

које без воде. Потребна вода доношена је са пумпе у дворишту. Гости су се умивали на умиваонику водом из великог бокала. Тек октобра 1960. године Гранд је добио енглеске клозете.

Не може се избећи а да се не помене један невероватан догађај. Октобра 1941. године, под дејством алкохола, Аца Суботић Зоркуља, трговац, трговачки путник и велики коцкар, поручио је песму „Сибир тоже рускаја земља”. У једном моменту Аца се укочио, а Цигани престали са свирком. Разлог: на вратима се појавио чувени зликовац Келер из Гестапоа. Изгледа да Немац није чуо шта је певано, чим је у Гранд ушао смешкајући се. Зоркуља, пак, није неколико дана спавао код куће, у Гранд није смео да дође читавих месец дана и никада више није наручио ову песму.

САСТАЈАЛИШТЕ ВАЉЕВАЦА

За време лета и лепих дана пред Гранд су изношени столови и столице. Све је било пуно, нарочито кад музика свира. Гости су великим пердетом били заклоњени од евентуалне кише.

Пред Грандом су стајали таксисти и чекали муштерије. Ту су били Сретен Лакетић, Јакша Васиљевић, Миде Секулић, Брана Чолић, неки Влада Рус и други, а мало ниже, ка касапима, стајали су фијакеристи и исто тако чекали муштерије. Од њих је, ваљда, најдуже возио чика Воја Николић из Злокућана. Од Гранда је полазио аутобус Боре Веселиновића за Ставе и Иву.

Око Гранда су се сакупљали и носачи. Било их је по 4–5, сваки са црним качкетом и бројем на њему. Имали су и своја колиџа за пренос ствари. Белка, Гргур, Зира, Маџан, Мусолини – тако су се звали вредни ваљевски носачи. За време док чекају посао, шале се са шоферима, фијакеристима и другим грађанима, често и претерујући.

Код Гранда су сељаци налазили своје адвокате. Ту су прављени трговачки послови, наравно уз мезе, ручкове и вечере. У Гранду су држане свадбе кћерки ваљевских богаташа. Овде се увек могао наћи лекар да прегледа болесника.

У Гранду су, најзад, одржавани и страначки скупови. Јула 1945. године ту је био велики збор радикала у Народном фронту када је велики број ваљевских радикала, на челу са адвокатом Ацом Живановићем, ушао у Народни фронт. После фронтовских избора, 29. јула 1945. године, на збору у Гранду изабрани су делегати за конгрес ЈНОФ-а (Јединственог народноослободилачког фронта Југославије)ж

Није забележено да су у Гранд долазили краљеви или раније кнежеви. Међутим, 7. новембра 1954. године, ненајављен, дошао је у хотел Тито са малом пратњом. Прошао је кроз ресторан и ушао у малу салу. У великој сали седело је друштво Ваљеваца, окупираних картањем, не примећујући Титов пролазак. Туту је том приликом пришао „Слогин” шеф рачуноводства Малин Вуксановић, објашњавајући му своје држање за време окупације и жалећи се да не може добити службу у просвети иако је професор француског. Тито је дао налог Жежељу да то забележи. Ускоро је из Маршалата дошао захтев да му се достави предмет Малина Вуксановића, а затим и одговор да нема сметњи за његово ангажовање у просветној струци. Посао је добио у Учитељској школи у Убу.

Сада је Гранд начисто преуређен и знатно измењен, подсећа на европске хотеле. Кажу да никада није празан, али и да му велика сала није довољно искоришћена. Свет и даље више воли да седи напољу.

Букина трафика

Са обновом и проширењем „Гранда“ обновљена је и некадашња Букина трафика, тако названа по некадашњој власници тог објекта.

Кад је у пролеће 1985. године у „Политици“ објављена фотографија Данила Цибића, на којој се види улаз у „Гранд“, Букина трафика и пумпа са крстом, „Политици“ се писмом обратио проф. др Драгољуб Дивљановић, Ваљевац пореклом, с објашњењем да је трафиканткиња Бука „играла прворазредну улогу у растурању напредне и остале радничке штампе на територији бившег округа ваљевског“ и да је кроз ту трафику прошло „на стотине и стотине бројева напредних листова и часописа, а да то полиција није ни знала“. Дивљановићево писмо допунио је, у тим новинама, Милорад Радојчић из Ваљева подацима да се Бука звала Ђурђија Мијушковић, рођена 1893. у селу Пјешивци код Никшића, као дете досељена у Ваљево, овде удата за абацију Драгољуба Селенића, умрла 1943. Букина кћи Даринка Селенић уређивала је, 1936. године, лист бунтовне ваљевске омладине „Наша реч“.

У новој Букиној трафици „Политика“ продаје новине.

ДАНИЛО ЦИБИЋ

ФОТОГРАФИЈЕ СТАРОГ ВАЉЕВА
МАЛА САЛА ГРАНДА
21. МАЈ 85 V 1980

(Снимио Д. Јовановић)

ОТРГНУТО ИЗ НОВИНАРСКЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

КАПИЈА КОД „ЈАДРА“

Можда ће капија на улазу у парк код „Јадра“ већ бити завршена кад будете листали овај број „Гласоноше“. Изненађени блоковима сиге, гомилом цигле и радницима „Ерозије“ на улазу у један од најстаријих градских паркова заинтересовали смо се шта ће ту да настане. Одговор је добијен од Небојше Анића, творца замисли која се остварује:

„Планирајући уређење Ваљева договорили смо се да затворимо изванредан круг око ужег подручја града, да га обогатимо. Барем смо такво нешто замишљали пре неколико година, када је све ово почело да се ради. Тај замишљени ринг чине: Тешњар, простор око споменика породици Грујић, парк код „Јадра“, трг са спомеником др Пантићу, простор код Вука, насеље Колубара II које се обогаћује скулптурама у слободном простору, уређено корито Колубаре, паркови на обалама Колубаре са спомеником Жикици Шпанцу и другим скулптурама, Музеј, Гранд и простор за будући споменик Десанки.

Новом капијом изражава се оданост феномену који је одувек постојао. Вечито се, наиме, пролази кроз некакве капије. Биће то капија са две јаке вертикале, као пресечени славолук, висине седам и по метара. Предвиђена је и трафика, огласни стуб и седишта за одмор.

„Ерозија“ већ дужи време ради овакве објекте у граду покушавајући да користи неке од традиционалних материјала градитељства Србије и Византије. Овде користимо слог сиге и цигле. После уређења простора за Вуков споменик, где смо показали да се сига може успешно користити, затим Врујаца, где смо такође радили са тим традиционалним материјалом, ево нас и на Јадру.

Капију замишљамо као улаз у Ваљевске планине, у ширем поимању простора. А на микро плану,

Дивљановић

ТРГОВИНСКА РАДНА ОРГАНИЗАЦИЈА ВАЉЕВО
Телефон: 21-577

Бутик за младе „САН“

Кнеза Милоша 10; тел. 22-370

- Ваш сан је да се облачите елегантно и ексклузивно
- Ваш сан је да имате сопствени имиџ у одевању
- Ваш сан је Бутик за младе „Сан“

ово је, како га ми радно зовемо (трудићемо се да то једног дана и заживи), улаз у храм скулптура Виде Јоцић. Мислим да тој нашој скулпторки, која је доста пропатила и дала нам дивна уметничка дела треба наменити једно овакво место.

Капија, нажалост, неће бити до краја реализована. Предвиђен је и мозаик, доста скуп, па он остаје за нека сретнија времена."

НОВИ ЖИВОТ ИЛОВАЧИЋА ВОДЕНИЦЕ

Забелела се овог лета на левој обали Градца, на Малој устави, воденица. Ни време ни потреба није да се воденице граде. То чудо десило се захваљујући понајвише ентузијастима из Друштва за заштиту река „Градац“, Милојку Марјановићу и Божину Јаневском, и стручној помоћи архитекте Тихомира Дражића из Завода за заштиту споменика.

На место где никада није било воденице, пренета је последња поточара у граду Ваљеву, Иловачића воденица. Дуго се домишљало како сачувати већ трошну, у коров зараслу воденицу недалеко од „Јадра“. Решење је нађено пролетос. Стрпљиво је спашавана свака храстова греда, даске, механизам воденице, све што није пропало. Комад по комад премаштано је и наново склапано на Градцу. Почело је у мају, а прво кукурузно брашно, испод два камена, требало би да се проспе овог септембра.

Обновљена Иловачића воденица
(Снимио Д. Јовановић)

За памћење и подсећање у документима стоји да је Ваљево у прошлом веку имало 16 воденица. Настале још у време Турака, као јавно добро, припале су народним старешинама да би временом прешле у власништво имућнијих грађанских породица. За Иловачића воденицу зна се да је била до двора Јеврема Обреновића, на Колубари, на улазу у Тешњар. Од 1813. до 1836. била је власништво Јакова Ненадовића, а после је под закуп држе Карамарковићи па Иловачићи, све до 1955. када престаје са радом и пропада. На предлог Завода за заштиту споменика ове је године заштићена као леп пример народног градитељства.

Ново станиште на Градцу обећава јој дуг живот. Архитекта Дражић, са већ истанчаним осећањем за наордно градитељство, помогао је да воденица поново проговори у пуном сјају. Унутар зиданог дела је воденичарска соба. Над водом велика просторија где се ових дана поставља све што је потребно за млевање. Ту је и повећи грубо тесани дрвени сто, клупе, синије, све за намерника. Препу-

на је ова соба предмета које су даровали бројни посетиоци и знатижељници: видарице, тестије, карлице, јармови, меденице, клепетуше, ћилими, трношци, бакрачи, мишоловке, старе лампе, алатке, неизбежни венац од белог лука на улазним вратима. Прави мали етнографски музеј, настао спонтано. Књига дародаваца и књига утисака већ сада, непуну два месеца од када је воденица стављена под кров, сведоче о живом занимању и неодољивој простодушности свих који, дарујући и честитајући, желе да уграде у њу део својих успомена или маштања.

Амбиције Друштва за заштиту река су још и веће. Пре свега, стало им је да Иловачића воденица од септембра проради као какав ексклузивни ресторан са пројом, кајмаком, сиром, млеком, киселим козјим млеком, хлебом и печењем из фуруне, добром шљивовицом. Прави воденичарски јеловник. У подрумском делу уређује се својеврстан трап, старински фрижидер, а испод саме воденице већ је насељена пастрмка. За који дан почеће зидање хлебне фуруне, места за вериге има напретек. Организација тог комерцијалног живота воденице тражиће ипак много више но што усамљени ентузијазам може да пружи да би ова лепа замисао постала стварност.

Иловачића воденица је, иначе, шеста оваква грађевина на Градцу. Друштво јој чине: Лелићка, Саватијевића, Савина и две Новаковића воденице (једна од њих је, заправо, млин). Иловачића има шансу да помири времена. Њеном изградњом цео простор од моста до бране, на левој обали Градца, добија нов значај. Треба само иселити паркинг за возила Предузећа за путеве, складишта за кожу, магацине, депоније, решити судбину напуштеног Тадића млина. Размишља се и о реконструкцији једне ваљарице да би и та стара радионица била отргнута од заборава. Знатно је сложенија амбиција о изградњи мотела, низводно од Иловачића воденице, на самој обали (сазнајемо да је пројекат већ урађен).

Све то наговештава да се на том простору припрема оформљење својеврсног етнопарка. Уздамо се да ће он бити начињен веродостојно, уз пуно ослањање на знање стручњака и умешност добрих угоститеља.

ЗАБОРАВЉЕНО ТЕШЊАРСКО ЗАЛЕЂЕ

Почетком овог лета ваљевски културни посленици оштро су реаговали на вест о распродаји тешњарских плацева на простору некадашње Здравствене станице, где би, према програму ревитализације Тешњара, требало поново подићи објекте који су порушени за другог светског рата. Њихов изглед је, срећом, сачувао на фотографији београдски архитекта Бранко Максимовић. Разлог огорчењу је уверење да тиме Тешњар губи једини слободан простор на којем су се у две претходне године збивали разноврсни програми Тешњарских вечери. Трибина у Дому Милована Глишића отворила је, са пуно жетине, низ питања. Наводимо два најкарактеристичнија. Да ли по сваку цену поново градити нешто што више не постоји? Да ли Тешњар стварно губи последњи слободан простор а тиме и могућност културног осмишљавања?

Биће, сва је прилика, онако како су замислили стручњаци, окупљени око Завода за заштиту споменика културе. Тиме, убеђени смо, култура и уметност нису прогнани из Тешњара. Указујемо, с тим у вези, на неке од могућности.

Имамо, пре свега, у виду трг пред зградом некадашњих Аћеваца, природно оформљен али и уна-

кажен трафостаницом. Пажње је вредан и простор „код Типуре“, на самом улазу у Тешњар.

Једна од изразитих „сценских“ вредности спорне локације бивше Здравствене станице била је у чињеници да се она налази у самом средишту чаршије. Вођени том логиком, аргументом „бити у средишту“, скрећемо пажњу на још један слободан простор који би, можда као ни један други, био иманентан Тешњару и његова искључива особеност. Сличан је двориштима, али сада зарастао у коров, непроходан, заборављен. Распростро се на десетак ари у залеђу Тешњара, од продужетка Бобовчеве улице према Улици кнеза Јовице. Много је већи од спорног на обали Колубаре. За њега знају Тешњарци, помињан је често као могућа локација за паркиралиште (?) или обданиште и ипак, можда и на срећу, до данас остао заборављен. Могао би да постане природно место за културну надградњу садашњег, пре свега комерцијалног, живота на главним тешњарским комуникацијама. Ето могућности за осмишљавање једног недовољно афирмисаног идентитета Тешњара као чаршије са дворишним окружењем.

Ако је тешњарска улица место сваколиких збивања, ако Аћевац проговори као трг, ако се догађања почну дешавати и у двориштима, онда Тешњар неће бити оно „већ виђено“ из других вароши. Величина једног града, она духовна, што га издиже из монотоније паланке, и јесте у бројности места, разноврсних по себи и за себе, где може и где треба да се дешава култура. Отуда ова белешка о заборављеном дворишном простору у самом средишту Тешњара, који би требало осмислити, не занемарујући ни један други простор који у ове летње дане већ живи некакав свој живот.

Још је нешто вредно у читавом случају спорења око изградње простора бивше здравствене станице. Овај спор изнова потврђује да се у преобликовању било ког дела града ништа не би смело чинити без суочавања са виђењима његових житеља.

ВАЉЕВО У ОЧИМА ХОЛАНЂАНИНА

На завршетку Холандске недеље у Ваљеву, гости из Ситарда поклонили су домаћинима колекцију фотографија Михаела Балака. Претходно су ти снимци били изложени у Дому културе. Један од разлога за такав поклон је у чињеници да су на њима приказани призори и људи из Ваљева, онако како их је њихов аутор овде видео пре две године. Реч је о 26 фотографија. Балакару су пажњу понајвише привлачили Тешњар и Тешњарци. О овој својој колекцији и томе како су неке од слика настале он казује:

„Људи, које сам снимио, су они са којима сам желео да разговарам, али је сасвим различит језик осујетио ту комуникацију. Покушао сам камером да то надокнадим.

Свештеник Владан Ковачевић примио нас је врло љубазно у свом сеоском дому. Нудио нам је изванредну шљивовицу. Веома је занимљиво како живи свештено лице, приватно, у породици. Слика га и представља као човека ослоњеног на столицу. Ништа неуобичајено, али цео тај амбијент је веома топао, породичан, као и тај човек.

Фанђу сам срео у Клубу „Абрашевић“. Он је фантастичан! Ма колико ограничен за штошта, просто је невероватно колико је, у исто време, и талентован. За музику, поготово. Певао је у Клубу, крај клавира, и тада је настала једна слика. Оно што ме је посебно изненадило је то како га људи поштују.

Чим сам поново дошао у Ваљево сазнао сам да је умро ткач Витомир Радовић. И то је део живота. Тај ткач сада живи у сећању. И на фотографији.”

Фотографије Ваљева и Ваљеваца Холанђанина Михаела Балака сада су у ваљевској Модерној галерији.

Холанђани из Ситарда у Тешњару
(Снимио В. Јовановић)

ГЛУСОВЕ ЖЕЉЕ

У топлој јулској вечери, испраћајући на ливадама Петнице драге госте из Холандије, разговарали смо са Гјусом Рубруком, вајаром, старим знанцем, увек добродошлим пријатељем многих Ваљеваца. Радује се Гјус свему што се у нашем граду збива између његових долазака, у граду у чијим парковима његове скулптуре постају један од знакова идентитета. А о чему би другом са њим него о сусретима Ситарда и Ваљева:

„Оно што бих желео да у Ваљеву виде ваши дивни људи је наш карневал. То је оно најлепше што би вам могли показати и у чему би заједнички уживали. Али, време карневала је под крај зиме, уз то тешко да би овде било онако како је то у Ситарду. Три пуна дана људи су сасвим опуштени. Све је пуно музике.

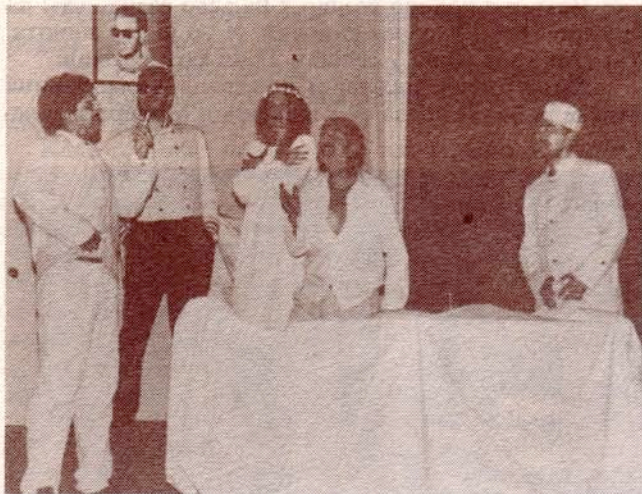
За следећи сусрет у Ситарду волео бих да Ваљево покаже бар део од својих музејских збирки. Мислим да би било веома занимљиво представити археолошка истраживања, посебно из Петнице. Ми би 1991. године могли да вам покажемо шта смо код нас урадили у археологији.

Оно што ме посебно радује је иницијатива да у Ваљеву отворите Музеј (Галерију) фотографије. Чуо сам да би то било у Тешњару. Ми у Ситарду, у оквиру Културног центра, имамо свој локални Музеј фотографије који ће ускоро прерасти у Музеј фотографије провинције Лимбург.”

Љиљана ЉИЉАК

Цртеж Мила Петровића

АБРО-ФЕСТ

Финале ваљевских оволетњих културно-уметничких догађаја узбудљивијим је учинила позоришна ревија „Абро-фест“, остварена сарадњом „Абрашевића“ и Театра „Нове форме“ са низ чинилаца у култури и свеукупном животу Ваљева. Четвородневним трајањем ове приредбе биле су обухваћене представе „Покојник трчи почасни круг“ (по мотивима из комедија Нушића и Д. Ковачевића), „Љубинко и Десанка“ А. Поповића, „Случајеви“ Музе Павловне и „Декамерон“ П. Шефера и Р. Ђулија, а такође и сусрети са драмским писцима и глумцима (П. Краљ, Р. Радовановић, Ј. Ранковић) и видео пројекције некадашњих одличних представа.

На фотографији Д. Меденице: Сцена из представе „Покојник трећи почасни круг“.

ДИРО
„СТЕВАН ФИЛИПОВИЋ“

ВРХУНСКИ СТИЛ
ВРХУНСКИ ДИЗАЈН

НАМЕШТАЈ
РАСВЕТНА ТЕЛА

ТАПЕТЕ
из Италије, Шпаније, Немачке,
Шведске, Белгије...

САЛОН НАМЕШТАЈА КОД
ЗЕЛЕНЕ ПИЈАЦЕ

Попуст од 20% код плаћања
у готовом!

ВАЉЕВО ПРЕ 115 ГОДИНА

1916 МУШКИХ, 1158 ЖЕНСКИЊА

(Писмо из општине ваљевске)

Ми смо сви синови „природе“ и сви се подједнако сматрамо као рођена браћа и сестре. Наш породични живот, на темељу природних закона уређен је: како ће се односити отац према сину и кћери, син и кћер према оцу, брат према брату, сестра према сестри итд.

Овако уређени у породичном животу и односима, ми смо се поделили у општине, а међу тим се сви непрестано налазимо у недрима наше мајке, именом „природе“. Ова наша мајка нагони нас, да један за другога знамо, да један другог пишемо, да један другог питамо о лијепом здрављу, да један другог пишемо брацко поздравље, да један другог јављамо, шта радимо, како живимо, како напредујемо итд. Јер она жели, да смо ми као њене кћери и синови, здрави, да сви радимо оно што нам свима једнако користи даје, да смо у слози и љубави, да се сви подједнако хранимо и од зла бранимо.

Ми најсветије слушамо ове налоге и жељу наше свеопште матере, и смислимо да вам из наше општине почешће преко задружног „Гласа Јавности“ пишемо у духу изложених жеља, те да тако испуњавамо наше брацке дужности које не смијемо занемарити.

На реду је да вам пишем прво шта радимо. У нашој општини живи 1916 мушких, 1158 женскиња, свега 3074 душе.

Према оволиком броју душа има нас 677 који порез плаћамо и општину састављамо. Између оволиког броја има нас 354 који купујемо производњу са стране, као чоху, свилу, кадиву, срму, злато, драго камење, гајтан, гвожђе, кафу, шећер једном речи све оно што сте видели у дућанима, ако сте кроз Београдску чаршију пролазили. Ту нашу куповину сместили смо све у засебне дућане, а дућани су нам на форми Београдских дућана, само што нису сви као и у Београду тврдо озидани, исцврнани онако по плану, и што нису онако богато напуњени страном производњом.

Затим смо се поделили у неколико еснафа, па што је за кројење и шивење ми кројимо и шијемо, а што је за мјеру, ми мјеримо на кантар, риф и аршин па продајемо. Не можемо вам тачно јавити процент који узимамо. То иде како на чему, негде 10–20 а негде и 50 од сто. Деси се те често и од главног губимо.

Има нас око 40 који раде занате: ковачки, шлосерски, опанчарски, бојаријски, тишлерски, пинтерски итд.

Има нас 44 чиновника. Упитаћете: шта ће толико чиновника у једној општини и шта раде? Овде је централно место суда, полиције главне целог округа, једног среза и војске. Судских и полицијских чиновника највише има.

Кад дођеш пред суд и полицију у радне дане, можеш видети 50–60 а кад и преко 100 људи, који траже правде. Баш пре кратког времена бијаше дошло неколико сељака од капетану, као што смо чули он их је питао: шта ћете? Они су му на то одговорили, „дошли смо да вам дамо мало тужбе“. На то их је капетан упитао: или литру или по оке? Шта је хтео капетан овим питањем да дозна, не знамо ако није замислио да ће у њину тужбу отићи неколико ока хартије. Они му на то нису ништа одговорили, а тужили су га како чујемо.

Кад завиримо у канцеларије, видимо да је све растворило писане законе, па окупило пером писати хартију, видимо, да читава дењкови исписане хартије пролијећу, које оне што се разашлије, које оне што у концепту остаје, видимо препуњене собе сложеним фасциклама, рекли би: не би се све могло са 2 кантара за више дана премјерити.

Замислите како омању фабрику, тако ти се овде вршило исписује неписана хартија, зарад боље правде.

Има нас 4 адвоката. Ово су људи који су изучили јурисдикцију, наше писане законе и из њих положили испите. Они на ову радњу имају своје добивене привилегије, да пред судом заступају неукле људе за награду. Имамо два попа који нам попују, 8 учит. што нам уче децу.

Има нас 34 који раде механску и кафанску радњу. Ови људи купују разно пиће на више ока, па га смештају у сво-

ју или под кирију узету механу, затим га точе, на полић, на литру, оканицу, чашу, како ко хоће, пеку кафу, готово јело и тако продају с процентом својим.

Ову радњу не може сваки радити, јер се закревају да је доброг владања, да је способан, да није кавгаџија и да није пијаница. Кад полиција оцени, да они који траже право на ову радњу, имају таке услове, она им даје уверење по коме као произведен, може таку радњу упражњавати. За тако право плаћа се 10 талира.

Пре неколико дана њих двојица тражише лично право на ову радњу. Но обојица одбивени су, што се каже, да немају способности!!

Има нас 30 који купујемо брашно па месимо и печемо леб и продајемо га с процентом.

Има нас 75 који раде земљорадњу. Има нас 76 који служе и надниче. Ови људи спали су на надницу и службу, неки што су остали без дућанске радње, а неки што су остали без своје земље.

(Снимио Љ. Рељић)

У нашој општини има око 200 младића који се спремају за чланове општине и уче: да купују туђе еспане, да кроје, да шију, мере, механишу, кафенишу и продају а има их што се практикују, па спремају за чиновнике.

Ето ми вам саопштавамо: колико нас има и шта радимо. Па богме ако налазите и за вас користи од оваког нашег рада, оно га усвојите а ако не, стоји вам до ваше воље.

Питаћете нас: шта нам раде жене? Како нам је љетина? Како нам је материјално стање? Како иде просвета? Јесмо ли гладни? Каква нам је самоуправа? Јесмо ли здрави?

Ми ћемо вам и о томе све по реду писати онако како јесте а са овим задужујемо и вас, да нам о свему из ваших општина пишете, те да тако и ми сазнамо: шта ви радите, је ли ваш рад од нашег кориснији итд.

Примите брацко поздравље, до II. писма.

(„Глас јавности“, бр. 2, 17. јул 1874)

САМОСТАЛНА АГЕНЦИЈА РЕКЛАМЕ И ЕКОНОМСКЕ ПРОПАГАНДЕ

»Будућност«

ВУЈИЋ ЗОРАН

новинар-пропагандиста

тел. 32-442

АНДРЕ САВЧИЋА 11 ВАЉЕВО

ПЕСНИК ЗА ТЕЗГОМ

Најбоље помаде код Гајдаров Владе

Када се пређе дрвени мост на Колубари код „Гранда“ и уђе у Тешњар, у другом локалу са десне стране (сада је у њему прецизно-механичарска радња Косте Живковића) дуги низ година пре рата и кратко време после ослобођења била је трговачка радња Владете Петровића, познатијег као Влада Гајдаров. Основна делатност му је била продаја козметичких препарата, те је и радња била регистрована као парфимерија „Афродита“. Међутим, Влада је продавао и ситну нирнбершку робу, чоколаде и слично. За децу је посебно привлачна била једна кутија пуна плавих кесица. За два динара се стицало право да се извуче једна кесица и отвори. У кесици је увек била нека играчица.

Влада је у младости био врло снажан човек, али своју снагу никада није злоупотребљавао. Каква је то снага била нека посведочи ова прича:

Со је пре рата била монополски артикал. Превоз соли од железничке станице до магацина у Градцу вршио је воловским колима Секула Тешић из Кличевца. За истовар из вагона у кола и са кола у магацин имао је помагаче у снажним младим људима. Тако једног дана они истоварују со са кола и уносе у магацин, када наиђе Влада Гајдаров. Како је сваки од момака носио по 100 килограма, то Влада рече Секули да би он могао понети више. Тада Секула понуди Влади опкладу:

– Ако понесеш 200 кила и унесеш у магацин, дајем ти кола и волове, а ако не будеш могао, да ми даш 10.000 динара.

Иако је износ опкладе био замашан, Влада пристаде.

Скиде сако и потури леђа. Као од шале пренесе со и истовари је при крају дугачког магацина. Отресе се од праха, обуче сако и рече Секули:

– Да сам изгубио опкладу, ја бих је без речи испунио. Од тебе не тражим кола и волове. Заправо, пошто сам добио опкладу, ја ти их поклањам, јер њима зарађујеш свој хлеб.

Поезија је била посебна Владиња љубав. Читао је песме свих песника до којих је могао доћи, а и сам је писао песме. Тако је пре више од пола века и издао збирку под називом „Облаци“. И у обичном говору Влада је римовао речи. Посебно је то чинио када је рекламирао своју робу. Када дође неки малишан и жели чоколаду, Влада избаци паролу:

– Најлепше чоколаде
код Гајдаров Владе!

Долази жена и хоће да купи помаду, Гајдаров тада речитује:

– Свака жена треба да је свесна
да је најбоља на свету крема „Весна“!

Или другом приликом, када више на легеру није имао помаду „Весна“:

– Помада „Бурђијанка“,
Троши комшиница Анка.

Кошта једна банка.

Неки пут не предлаже одређену врсту помаде, већ само каже:

– Најбоље помаде
код Гајдаров Владе!

Влада је појединим производима које је продавао сам давао имена. Долази девојка и тражи руж за усне. Влада љубазно пита:

– Госпођице, хоћете ли да Вам понудим „Први рандеву“ или да Вам дам „Први пољубац“?

– Ју, господине Владо! – згрануто ће девојка.

– Госпођице, то су само марке мојих ружева – умиривао је Влада.

Када се после низа година проведених у Паризу, вратио у Ваљево Дане Рољевић, заинтересовао се Влада да научи француски језик. Дане му у шали рече да је то врло лако, само се наше речи мало прилагоде духу француског језика и употребе француски граматички чланови и предлози, те као пример узе артикал из Владине делатности – парфем „Покошено сено“ и рече му да се то на француском каже „Л сен д покошен“. Запамти то Влада.

– Господине Владо, молим Вас препоручите ми неки добар парфем – после неколико дана затражи једна студенткиња.

– Изволите госпођице, ово је најбољи који имам „Л сен д покошен“ – рече Влада, узимајући из рафа „Покошено сено“.

(Снимио Д. Јовановић)

Насмеши се девојка Владином знању француског језика и купи парфем.

Петком, када је пазарни дан, било је више муштерија. Долази сељанка и тражи жилете за бријање. Влада на то као из рукава:

– Глете, глете,

Снаша купује жилете!

Има три банке.

Жели фине, танке.

Дуње ранке, крушке караманке!

Умео је Влада са сваком муштеријом да успостави контакт. Са сељанкама из планинских села употребљавао је у говору речи које су давно нестале из књижевног језика, али су се у појединим селима задржале. Тако једног петка сељанка из планинског села тражи руж за образе.

– Хоћеш ли овај рујев или овај крмезли? – рече Влада, показујући јој ружева.

– Владо, 'оћу још црвенији – рече муштерија.

Вади Влада из рафа нову кутијицу, отвара и каже:

– Хоћеш ли овај пламтигуз?

– Баш тај! – рече сељанка и купи руж.

Влада се држао старог трговачког правила да сваку муштерију треба задовољити и услужити. Тако једног петка дође сеоски деловођа и затражи стило са челичним пером, које је тада стајало око 10 динара. Како Влада више није имао ни комада, то рече:

– Причекај, пријатељу, док донесем из магацина.

Није Влада честито закорачио преко прага, када га сељак задржа:

– Немој се трудити, газда Владо. Знам ја где је магацин – рече и преко моста оде у књижару Жиловића.

Волео је Влада друштво, а нарочито лепих жена. Тако на игранци у летњој башти прилази девојци са речима:

– Госпођице, Ви сте ме звали?

– Не, нисам Вас звала господине Владо.

– Али мислили сте да ме зовете – опет ће Влада.

– Нисам мислила да Вас зовем – одговори девојка.

– Али Ваше очи су ме звале – неумољиво ће Влада.

Почеше да играју танго. Како је био слаб играч, он је сваки час нагази. Конвертира и извињава се:

– Госпођице, небо је тако ведро... пардонт... иако нема звезда... пардонт.

Реч „пардон“ Влада је увек намерно изговарао као „пардонт“.

Негде јуна 1946. године нађе се Влада због набавке робе у Београду. Лепо вече и Влада се обрете на корзоу у Кнез Михаиловој улици. Јунски испитни рок, и корзо пун студената. Када приметише иза својих леђа Владу, два студента Ваљевца започеше разговор о поезији. Помно Влада прати њихову дискусију, која се нарочито распламсала када се сукобише мишљења око тога коме књижевном правцу припада поезија тада младог песника Миодрaга Павловића. Дуго су се препирали, док на крају један рече:

– За мене је Павловићева поезија типична гајдаровштина!

– Сјајно! Потпуно си у праву. Како ми то није пало на памет? – рече други.

Влада сав срећан оде у кафану хотела „Балкан“. Поручи присутним Ваљевцима по пиће уз речи:

– Ја сам најсрећнији човек на свету! Један правац у књижевности се зове по мени.

Чим оде Влада, студенти пређоше на своју омиљену тему – фудбал.

Влада је волео поезију и живео за њу. Са собом је увек носио свеску у коју је уносио стихове. Писао је у својој кући и радњи, у кафани, парку, у возу, у аутобусу. То му је била насушна потреба. Био је нељубив и сваку шалу на свој рачун подносио је и праштао. Тако једног дана, када је са свеском песама излазио из „Гранда“, био је поздрављен од два познаника:

– Поздрављамо највећег поету

на овом свету,

наше поезије највећу наду,

Гајдаров Владу!

– Господо, ви иронишете, али веште речи звуче пророчки! – одговори Влада и без љутње оде својим путем.

Богољуб ЛОМА

АГЕНЦИЈА ВАЉЕВО
Бука Караџића 17

RENTA CAR

Радно време 7–20 часова

ЗАПИС ЕТНОЛОГА

НАРОДНО СЕОСКО ПОКУЋСТВО

Када се нађемо у некој кући треба на нешто сести, треба са нечега или из нечега јести, требало је у нечему хлеб умесити или брашно и посуђе држати, требало је у нечему хаљетке чувати, требало је на нечему спавати и требало је имати још пуно којекаквих предмета на којима се, или помоћу којих се, нешто у кући чинило.

Све су то предмети практичне примене које скупним именом називамо покућство. Тај инвентар је везан за кућу и њен развој као и што више идемо у прошлост, све је више предмет аутархичне радиности (свако за себе израђује потребне му предмете) и старих заната.

Пођимо од куће.

Куће с почетка XIX века биле су по забитим местима. Раштркане. Сам Вук Стефановић Караџић каже на једном месту да су нека села у Србији „већа и од самога Беча“. То су, у ствари, биле једноделне брвнаре са двоја наспрамна врата и отвореним огњиштем у центру. Инвентар покућства је веома оскудан а сачињавају га предмети везани за огњиште, посуђе и софра. Кревета нема. Спавало се на увече прострој слами.

Кућа се, касније, у овом крају шири у хоризонталном правцу. Добија и друге просторије: одаклију, у којој се одвија највећи део домаћег дневног живота и примају гости, и, обично, две собе. У вертикалном правцу (спрат) куће се у овом крају по правилу не развијају.

Инвентар ових кућа је већ богатији. Ту се среће и бројније посуђе и оно, што бисмо данас рекли, „комадни намештај“ занатске дрводељско-столарске производње.

У собама су провибитно дашчана узвишења за спавање (такозване „душеме“) као што смо то затекли и у старој задружној кући Станимира Станковића у Голој Глави. Касније се јављају и посебно украшени и бојени „флдеровани“ кревети.

У одаклији уместо старе софре јављају се дугачки столови са клупама чији је наслон урађен од низа токарених, вертикално постављених стубића.

Данас, у нашим скученим становима, имамо оне трпезаријске столове „на развлачење“, па и нехотице мислимо

(ако о томе уопште мислимо) да је то изум неке савремене дрвне индустрије. Уствари, није тако. Стари мајстори столари („тишлери“) радили су још с краја XIX века столове на расклапање који, када се развуку, имају и до две дужине наших данашњих ЈУС – трпезаријских столова. А одаклија, посебно у имућним кућама, била је дугачка. Требало је, у одређеним свечарским приликама, примити пуно гостију. Разумљиво, распадањем породичне задруге потребе за овим столовима опадају па и њихова производња одумире. Ипак, у тврдокорним по традицији домаћинствима сачуван је још по неки од ових столова – дела народног трпезаријског намештаја, као што је то случај у кући Живорада Митровића у селу Лозница. То смо видели и у Петници. Све је ово, као што рекосмо, везано за стари породично-задружни патријархални систем у коме је у оквиру једне задруге живело и по 40 и више чланова који су живели по једном устаљеном и од стране старешине задруге диригованом реду. Да би се овај живот илустровао наводимо, примера ради, најве, још увек добро очуване урађене из једног комада дрвета, дужине око 2,5 метра из куће Станимира Станковића из Голе Главе. У овим најама је по три „редуше“ истовремено месило хлеб за бројна уста задруге. Било би сасвим добро да се оне нађу у етнографској збирци ваљевског музеја.

Поред овога што смо навели ту су и софре (дугачке и округле), трношци, сланици, чанци, кашике, долапи, ватрали и читав низ других предмета покућства.

Шта је од овога у збиркама Етнографског музеја Србије у Београду?

Наводимо по нешто од овог материјала:

Село Моравци (Љиг): „жигара“ или „жигарица“, „столац услонити“, колевка;

Санковић (Мионица): дрвена ступа за туцање паприка;

Тубравић: три лопара, трножац, мерица за жито од липове коре, две „пратљаче“ за прање рубља;

Забрдица: сланица;

Мали Борак: софра, вериге и маљ;

Брежђе: „тамњануша“ – кутија за тамјан и свеће;

Похута: ражањ метални;

Вујиновача: трножац и чутура;

Котешица: чирик и „сепетић“ за скупљање купина и малина, долап за храну;

Горња Буковица: „долап“ за држање културних предмета;

Ваљево: чутурица, пратљача, две кутлаче, кашика, машице.

Сви предмети набављени претежно почетком овога века. Област је добро прочешљана али би се реко да избор предмета није нарочито богат. Ту је нешто предмета из Ваљева, Пецке, Станине Реке, Бобове и Котешице. Требало би интензивирати прикупљање и обезбедити услове за чување и конзервацију ових предмета који бесповратно нестају а део су наше народне културе.

(Објављено у емисији Радио Ваљева „Панорама“ 1980. године.)

Ђорђе ТЕШИЋ

У грнчарској радионици (Снимио Д. Меленица)

Једини књиговезац

Ниска, претесна радњица **Милована Ђенадића**, јединог приватног књиговезца у граду, слична маси других занатских локалчића у Тешњару, сместила се тик уз радњу за оправку музичких инструмената, а само који корак од „Уштаћеве“ берберске радње. Неупадљива, пре би се рекло неугледна, фирма не упућује на то да онеме иза сивих врата посао добро иде. Но, у ту погрешку првог утиска уверите се врло брзо.

Иза врата сачекао нас је овог преподнева ведри лик једног момка, који је баш коричио, у фини црвени платнени повез, некакав дипломски рад. То је Милован Ђенадић – Ђене, некадашњи боксер, који је рукавице поодавно већ „окачио о клин“ и сада ради овај посао за који каже да спада у три ствари које испуњавају његов живот. Друге две су неколико његових пријатеља и једна девојка.

– Ко каже да занат не пружа солидне услове за живот. Ја знам да једино захваљујући своме занату лепо живим, јер у овом мом послу ко хоће да ради може и да заради.

SAMOSTALNA ZANATSKA
KNJIGOVEZACKA RADNJA

ĐENADIĆ MILOVAN — ĐENE

Tel. (014) 23-789

VALJEVO
Birčaninova 12

Не знам зашто би било другачије са осталим. Видите, ја овај дипломски рад коричим за 150 динара и сматрам да је то сасвим добра пара. Штампарија то ради за 250. То што сам јефтинији обезбеђује ми посао. Проблем је једино кад треба запослити новог радника. Доприноси су таман толики да, ако хоћеш добро да платиш радника, мораш сам

да радиш „цабе“. Ни радњица од десетак квадрата не може да прими нове раднике. Ипак, све то не смета Ђенадићу, да не напушта Тешњар.

– Рођен сам у Лајковцу, каже, али са Ваљевом сам се „упознао“ баш овде у Тешњару. Зато одавде нећу. Јесте радња мала и неугледна, никаква, рећи ћете, али мени је лепо овде, макар сам једини књиговезац у крају. Занат је стар колико и штампарија, али некако није на гласу. Можда због конкуренције графичких предузећа, можда зато што се тренутно боље котирају „аутомобилски“ занати.

Прича нам у шали како је пре десетак година, баш некако кад је отворио радњу, у златотиску „приредио“ збирку песама једног заљубљеног друга, коју је овај затим послао изабраници свог срца. Ствар је успела, каже, онако у „злату“ изгледале су много боље и девојка се смилвала.

Тако некадашњи боксер сада зарађује хлеб: коричи радове дипломцима, понеком пријатељу уради (додуше бесплатно) позивницу за свадбу, књиге пословања за ОО-УР-е. Примећује само са нешто сете: у стари Тешњар полако се усељавају неки нови занати...

(„Напред“, 21. март 1980.)

ПС – Ђенадић је касније изградио сопствени локал на крају Хајдук-Вељкове улице. Зимус је умро.

Рада ФИЛИПОВИЋ

УЗ ЈЕДНУ ФОТОГРАФИЈУ

О ОБРАДИНОВИЋУ И ДРУГИМА

Ваљевски кафетија, трговац, циглар и црепар, све у исто време, Димитрије Дика Обрадиновић, чувен и виђен за живота, постао је још чувенији после смрти. Његова фотографија из седамдесетих година деветнаестог века једна је од најзанимљивијих фотографија тога доба. О њеном ауторству мора, међутим, да се поведе мала полемика. У литератури се, наиме, сматра да је њен аутор крагујевачки фотограф А. Мијовић. То је објавио Бранибор Дебелковић у књизи „Стара српска фотографија“ (Београд, 1977).

Оригинална фотографија, у поседу аутора овог написа, говори другачије. На полећини је означено

Дивчибаре

ТРГОВИНСКА РАДНА ОРГАНИЗАЦИЈА ВАЉЕВО

Телефон: 21-577

ШИРОК АСОРТИМАН, ПОВОЉНЕ ЦЕНЕ,
КВАЛИТЕТНА УСЛУГА

ТЕШЊАРСКЕ ВЕЧЕРИ

Преко својих самоупруга и штандова нудимо Вам широк асортиман роба са безброј пријатних изненађења.

БОМБОЊЕРА

Чика Љубина 10; тел. 21-921

- Чаробно место, за поклоне чаробним особама

Продавница „МОДА“

Маршала Тита 84

- Велики избор спортске опреме и спортских реквизита

Продавница „ЈАДАР“

Кнеза Милоша 53

ХТЗ опрема на велико и мало

УВЕК СА ВАМА – „ДИВЧИБАРЕ“ ВАЉЕВО

да је фотографија урађена код Спире Димитријевића у Нишу, Улица Војда Карађорђа број 71. Можда би забуну у погледу ауторства могла да реши клаузула на полеђини фотографије: „Стакло резервисано за даљу поруџбину“. Могуће је да је „стакло“ (негатив) дошло некако до руку фотографа за кога се мисли да је аутор, односно да је он на основу тог „стакла“ урадио нове фотографије и присвојио ауторство.

Димитрије Обрадиновић рођен је 1815. године у селу Оклетцу на Дрини. Отац његов Петар био је харачлија – скупљач пореза у Соколској нахији. Димитрије је рано дошао у Ваљево, почео од механџијског посла, па преко трговине стигао до производње цигле и црепа, материјала неопходног за све веће грађевинске потребе Ваљева и његове околине.

Димитрије Дика Обрадиновић

Његова имовина за време пописа из 1862. године вредела је 1.080 дуката песарских и била је једна од већих у Ваљеву. У то време поред кафане „Сунце“, коју је сазидао, имао је кућу у садашњој Улици 15. септембра број 8 (раније краља Александра, названу по Александру Обреновићу).

Димитрије Обрадиновић је био ожењен са Катарином Ђокић, кћерком једног београдског абације. Њихов син Михаило био је ожењен са Станом Радовановић из Дупљаја. Имали су и три кћери – Јевросиму, удату за Срећка Вилотијевића, трговца ситничара из Ваљева, Зорку, удату за Спасоја Вујића, трговца из Ваљева, и Славку, удату за Владимира Крунића, родом из Доње Буковице. Сада има преко 50 живих потомака Димитрија Обрадиновића у Ваљеву, Београду, Крушевцу, Пожаревцу и другим местима. Његов праунук је и аутор овог чланка.

Леп запис о Димитрију оставио је Коста Христић, правник, државни функционер, својевремено и министар, на почетку службовања настањен у Ваљеву, који је у књизи „Записи старог Београђанина“

забележио: „Чика Дика Обрадиновић, питом и вазда насмејани старчић, у плавим чоханим чакширама и цубету, белим вуненим чарапама и јеменијама на ногама, фесом са плавом свиленом кићанком на глави и изрецканим кругом од хартије повр кићанке“.

Ово је прилика да исправимо још једну погрешку из Дебељковићеве књиге о фотографији. Он у њој говори и о лепом портрету Ранка Гођеца, житарског трговца из Краљева, кога је такође фотографисао А. Мијовић. Опште је познато да Ранко Гођеца није из Краљева него из Ваљева. А да би та запетљаница била још већа кажимо и то да је књигу лично обликовао Слободан Машић, архитекта из Београда, чукунунук Дике Обрадиновића (потомак његове ћерке Славке).

Неће бити наодмет да се и овде понови да је кафана „Сунце“, која се налазила на углу улица Вука Караџића и Карађорђевог, тамо где је данас робна кућа „Београд“, после првог српско-турског рата, 1876. године, служила као касарна јединици којој је припадао и Живојим Мишић. Он је у својим мемоарима оставио веома леп опис те кафане и живота у њој. Кафана „Сунце“ је срушена пре двадесетак година. Стари Ваљевци се са сетом сећају ове симпатичне, ниске кафанице о којој је 1863. године написао да се налази „на новопросеченом путу за Београд“.

Борислав ВУЈИЋ

ЈУГОПЕТРОЛ – ВАЉЕВО

Бензинска пумпа у Улици Вука Караџића:

- радно време нон-стоп, од 0 до 24 сата
- цигарете, освежавајућа и алкохолна пића
- одабрана техничка роба: колор телевизори „Тошиба“; видео-рикордери; мопеди и мотоцикли; бицикли.

ВЕЛИКА ИГРАНКА

Ваљевске трг. омладине која ће се држати на дан 24. Јануара ове године у просторијама ново подигнутог хотела г-ђе Драге Ив. Секулића у Ваљеву, према припремама које увелико чини управни и приређивачки одбор, биће једна од најлешњих забава у Ваљеву у овогодишњој сезони.

(„Штампа”, Београд, 15. јануар 1904.)

СТАРЕ ВАЉЕВСКЕ РЕКЛАМЕ

ОД ДАНАС у свако доба имам за даљни пут и по вароши саонице и фијакер тако исто и путничка кола, коње за јашење, све са умереном ценом.

С поштовањем
Ђорђе И. Бабић Шапчанин
угоститељ
(„Ваљевске новине”, јануар 1888)

Наша супруга, односно мајка, свекрва и баба

АНА

преминула је 21. јуна т. г. на ноћ у 68. години своје старости а сахрањена је 22. т. м. у 4 часа по подне у ваљевском гробљу.

Ову тужну вест јављамо свима нашим сродницима и пријатељима молећи их за тихо саучешће у овој нашој великој жалости.

Ожалошћени:

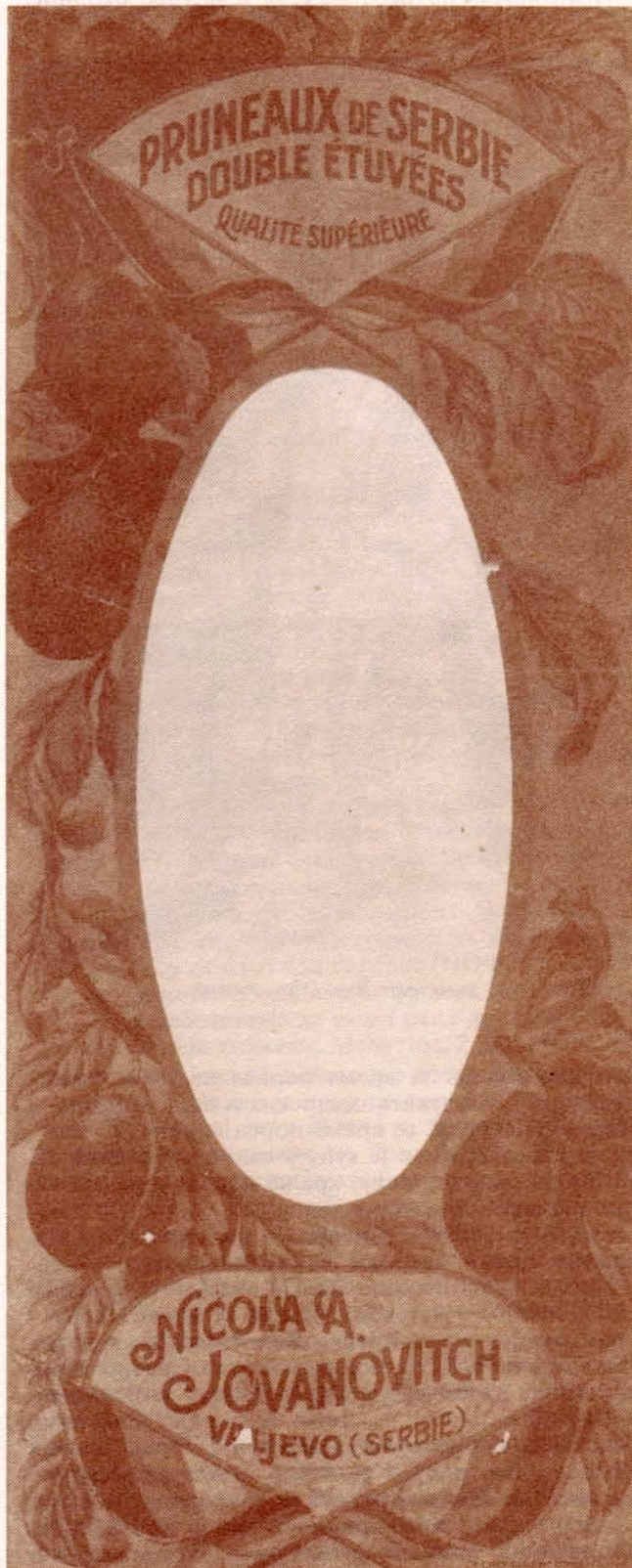
супруг Коста Зисић; синови: Таса Ђ. Ивковић, Леонида Зисић, инжењер и Алекса Зисић, порезник; снаха, унуци, унуке и остала родбина.

(„Самоуправа”, 23. јун 1906)

УДРУЖЕЊЕ ВАЉЕВАЦА И ВАЉЕВКИ У БЕОГРАДУ. – У суботу 4. новембра о. г. у сали ресторана „Централ” Поенкарева улица 7 приређује „Ваљевско вече” за своје чланове, њихове породице и пријатеље Удружења, уз суделовање нашег земљака Раше Плаовића, члана Народног позоришта и Мике Радовановића, члана певачког друштва „Никола Тесла”. Вече отвара наш земљак г. Душан Николајевић, књижевник.

Извештавају се Ваљевци и Ваљевке који нису добили позивнице, да ово сматрају као позив. Почетак вечера у 21 час. Улазница 10. дин. од особе.

(„Правда”, Београд, 2. новембар 1933)

Стара налепница са сандука за суву шљиву

ДРУШТВО ПРИЈАТЕЉА ФРАНЦУСКЕ

У недељу, 28. о. м. одржаће се редовна годишња скупштина Друштва пријатеља Француске, у 4 часа поподне, у сали Народне књижице и читаонице. Овим се путем обавештавају чланови и пријатељи Д. П. Ф. да изволе доћи на скупштину.

(„Ваљевски глас“, 21. фебруар 1937)

РАДНИЧКА УМЕТНИЧКА ГРУПА „АБРАШЕВИЋ“ приређује у знаку прославе годишњице ослобођења Ваљева свој први концерт у сали Синдиката 15. о. м. у 8 час. увече.

(„Све за победу“, 13. септембар 1945)

Изгубљену таблицу са чега бр. 395 на име Душана Недића оглававам неважећом.

(„Напред“, 11. април 1958)

*У сезони и ван ње,
„Србијанка“ има све*

ПРОЗОР ЈЕДНЕ УЛИЦЕ

Као и сваког дана баба Смиљка је седела крај прозора, гледала на пољаницу пред кућом и улицу. На прозору са малим окнима изгледало је као да је одувек ту урамљена. И док су случајни пролазници ишли не примећујући ништа необично, комшије су знале да је она увек ту. Баш као што је њена стара али велика трошна кућа на спрат стајала ту од вајкада са извирелим гредама и помало напуклим трошним зидовима. Лети, наслоњена лактом на јасуче, седела је до касно у ноћ крај прозора са којег се видело раскршће Кнез Јовићине улице, Гијано сокаче, читав Косанчића венац, и доле низ стрму улицу, кровови и оаци Тешњара.

И док су низ улицу, и горе према мајдану, људи пролазили, воловска кола са раскреченим дебелим воловима силазила низ улицу, млекације од раног јутра са обраницама милели по двориштима дижући поклопце, деца одлазила и враћала се из школе, заљубљени певали под кривим багреновима

и шетали дуге шетње према Липаку, баба Смиљка је седела крај тог малог прозора и гледала. Са њом су гасле и палиле се сијалице, радници у свежа јутра одлазили на посао праћени музиком уличних звучника из којих су све тамо до Суда, „Централа“ и „Сунца“ кафане одјекивале песме Име Сумак из бразилских цунгли, чуле се Мареника или Кристинка...

Неки су причали да баба Смиљка има преко сто година и да више не чује и не види; неки да су јој одузете ноге и да седи у колицима, да пред собом има пун сандук накита и сребрњака, па чак и хартијаних пара за које мисли да још вреде. Било је и оних који су тврдили да је баксуз, да хоће све да види и чује и да тачно зна ко шта кува за ручак.

Старији људи, у пролазу, климнули би јој главом; неко од дечурлије, у знак лепог васпитања, јавио се вадећи руке из џепова, само отварајући уста, као да каже „добар дан“, без гласа, јер, баба Смиљка је непомично седела и гледала. И нико није знао да ли отпоздравља, да ли се јавља, шта о коме мисли и зна. Зато се дешавало да се неки разговор у поверењу прекине погледом у прозор, хватањем сабеседника под руку и удаљавањем од тог погледа и прозора. Други се опет нису заборављали и имали су осећај да им је ту, више врата, за затиљком, са оним бледим лицем. Чинило им се, заправо, да им

прониче у њихове тајне, осмехе и кокетирања, навикле кретње, сашаптавања, позајмице, касне изласке. И тако, иако са њом никада нису проговорили ни речи, многи су са њом били посвађани, гледали је испод ока и окретали главе, док су други, опет, били улепе и чинило им се да би без ње прозор изгледао као када са лампе скинеш абажур.

И једни и други знали су о њој сасвим мало. Па ипак, није било куће у крају која о баба Смиљки није имала своју причу. Сви су веровали другима баш као самима себи. А како она није имала живих вршњака, те приче биле су из друге руке, присећања очева и мајки, којима су их, опет, њихови родитељи причали. . . Препричавало се и додавало. Рађана је једна опште усвојена прича у којој је свако препознавао неки свој детаљ, потврђујући и везујући све уз увек нека ближа објашњења.

* * *

Ваљда зато што је била онако непомична, бела и провидна, као контраст, кружило је да је у младости била једна од најлепших девојака Ваљева, имала много просаца, промашених љубави, да су код ње долазила господа из Загреба, Београда и Пеште, као и да је њен први муж Митар (било их је више) био богаташ који је имао први ауто у Ваљеву. И да је напустио у вихору првог рата. А прича о њиховој љубави текла је овако.

Смиљка је једног дана изашла посебно дотерана да се све живо за њом окретало. У реверу је имала црвену ружу, у руци амрел са белом дршком и шешир какав се могао видети на хиподрому. Шетајући тако, по јесењој пожутелој Пећини, у својој уобичајеној шетњи, десило јој се да јој испадне кишобран, и то не једном већ три пута, баш када је наишао Митар. Митар је подигао кишобран, дао га Смиљки, погледи су им се срели, и ето тако. . . Нико није знао да објасни да ли је она намерно или случајно испустила кишобран, али су сви уверено тврдили да је баш тако било.

Временом Смиљка се помирила да Митар не долази и скраћивала је дане помажући оцу у кафани „Мали Париз“, коју је овај држао. У то време, за оне прилике отмену кафану, долазили су ваљевски бојници, млади професори, били на костирању, долазили су официри, Мађарице. А увече у отменим деколтованим хаљинама и са шеширима излазило се и плесало око стубова, уз звуке валцера и старих песама, да би пред зору, уз кикотање и лупкање штикли и штапова Тешњар и „Мали Париз“ испраћали накресани и накинђурени свет.

Тако је једном у кафану дошао млади официр и испросио по други пут Смиљку. И све је било онако по реду, само што је он, изненада, службом морао отићи у Суботицу, где га је после неких година данас срео један Ваљевац и онако уз пут упитао:

– Добро, Крста, што направи зијан у Ваљеву?

– Какав зијан? – изненади се Крста.

– Па, испроси ону девојку и оде, а људи чекају и надају се.

– Јој, ја сасвим заборавио – удари се Крста по глави. Прича се да је после тога Крста дошао у Ваљево и узео Смиљку. Али, мало карте, мало кафана, полако су их раздвајали. Једном је тако, мало накресан, кући довео из кафане Мађарицу и посадио је на колена, а Смиљка је слушала до ујутро мађарске песме. Још је морала да је испрати, да брука не буде већа, јер је он заспао за столом, а не иде да дама, накресана, сама излази из куће и иде сама улицом. Неколико пута Крста је у глуво доба, кроз прозор доводио и убацивао блех музику и још викао на Смиљку и љутио се што се није обрадовала. Временом Смиљка је свикла на све, почев од превртања

тањира са чорбом на бели столњак, јер је чорба била врућа, до пребацивања што као остале жене не воли кермесе, балове и кафане, већ седи и боде крпице, што није био случај када је била са Митром. Смиљка је ћутала и гутала и много пута хтела је да каже, али није, да је она отварала много балова у Сегедину, Пешти, Београду, да је гледала све дербије на хиподромима пре рата, и да је једном изабрана за мис вечери у Будиму. Теби Крста довољан си ти са твојим скандалима – мислила је у себи. Крста је касније почео да побољева и умро је, а Смиљка је, кад га помене, првих неколико година за њим викала „ојађеник“, затим га једно време звала „црњаном“, а онда, временом, уз неку причу само додавала „Е, весели Крста, кад је био жив“, што је био знак да му је све заборавила и опростила. . . Јер, додавао је искусни комшилук, добар муж се цени и поштује, а мангуп воли.

* * *

Лепо васпитана и отмена, по причи разочарана, Смиљка је затим једно време живела у Шапцу, као службеник у шабачкој луци. Код ње је био и печат луке. Ту је упознала капетана речне лађе. Но, и тај брак био је кратког века. Рат је дошао. Капетан је отишао у заробљеништво и никада се није вратио. Неки Ваљевци причали су да је погинуо за време бомбардовања Берлина.

– Шта ћеш кад воли официре и униформу, заједљиво су додавале жене, а мушкарци правдали: „Бела лађа, бела униформа. . .“

Колико год је била лепа и кадра, колико год васпитана и надарена за многе ствари (играла је козовку девојку у првом ваљевском позоришту, певала у „Колу српских сестара“, шила и везла, изгледала отмено), толико је била несрећна са тим љубавима, да се на крају увукла у своју собу одакле више није излазила.

Случајно једном мали Миланче ушао је код ње и причао да га је послужила колачићем са кајмаком и целером и да је видео њену дрвену столицу на чијем је наслону у белом кругу била нечија слика. Видео је још неку слику преко целог зида, жуте лустере са кићанкама и перлама. Миланче је запамтио и да су на шпорету чадиле веће а Смиљка га је замолела да оде до моста и да јој купи „Политику“ и, ако нађе, суве смокве и урме.

– А што ли ће јој „Политика“? – питао се тада Тихомир, један од најревноснијих службеника у општини, кога су сви у крају посебно ценили, јер је средио да се замене дотрајале бандере и уради подзида у улици. Тихомир је тврдио да Смиљке нема ни у општинским књигама, да је не воде нигде, те да је на последњем попису нису ни бројали.

– Шта ћеш, нити ко зна кад је рођена, ни кад је уписана, а и ја сам зажмирио. Она је, брате, ту и није ту. . .

* * *

Сваке године, као и у остала дворишта, и њој су долазиле Лазарице. Циганчице са венчићима око главе. Само што Смиљка није излазила већ је са прозора бацала петобанку, док су девојчице играле и певале: „Ова кућа богата, пет стотина дуката. . .“ Смиљка је сетно гледала, а онда брзо затварала прозор. Жене су коментарисале да није баш широке руке. Стари Рада себи у брк је додавао: „Најтеже је имати, па немати. . .“ Јер, за првог рата и оног тифуса радила је она у пољској болници, помагала болеснима, и свој ауто дала је болници, да буде у помоћи, а када је у Ваљево дошао први воз, стајала је у првом реду, са чипканим рукавицама до лаката,

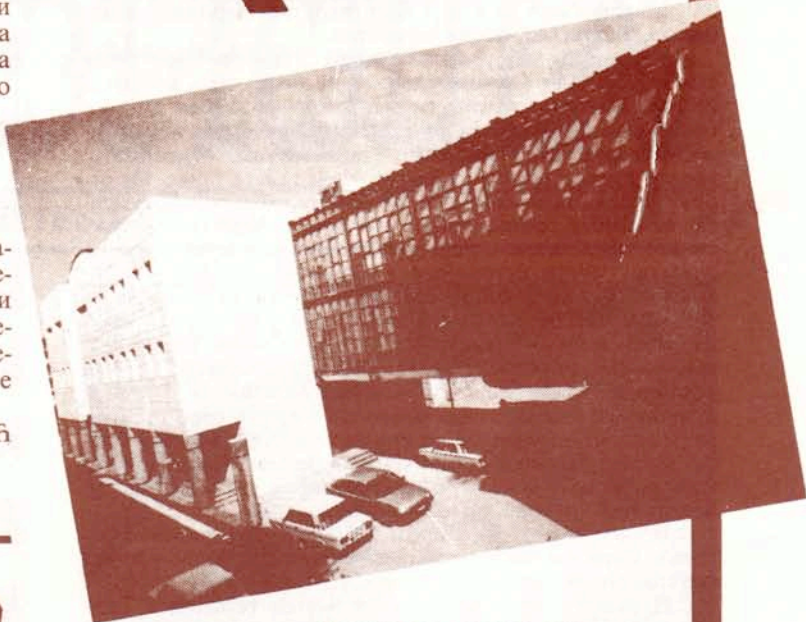
држала јастуче као почасна Ваљевка. Касније је играла на балу у „Бранковини“.

Миланче је једном нашао у њеном подруму много разгледница лакираних, пожутелих писама, и оних цртаних и храпавих поштанских карти са водњикавим сликама градова, мора, тргова, бања. Највише му се свидела једна на којој бели коњи трче по некој ливади. И чинило му се да је са њима пропутовао пола света. Позади, на већини, биле су неке стране речи, цифрана слова и лепе шарене маркице које је скидао у млакој води да лепак попусти. Али млака вода скидала је оно мастило и она цифрана слова, брисала речи. А од мастила се дуго плавила читава шерпа. Да га не грде, после је дуго тљао шерпу песком и лагао да је то од вешплава...

* * *

Све те приче нису помакле баба Смиљку ни даље ни ближе прозору. Белог провидног лица изгледала је као нека урамљена слика, која полако бледи попут оних карти и разгледница и оне на којој бели коњи трче по некој ливади. А мало прозорче гледало је на раскрсницу, пољанче, дворишта, кровове и оцаке Тешњара...

Дарко МАРЈАНОВИЋ

Постоје предмети високе вредности, ствари до којих вам је јако стало, драгоцени документи, уметнички предмети, хартије од вредности... све оно што се не може надокнадити ако се изгуби или нестане

РЕШЕЊЕ ЈЕ СЕФ У ОСНОВНОЈ БАНЦИ ВАЉЕВО

Искористите један од 655 савремених сефова у Ваљевској банци; услови закупа веома су повољни, а ви сте од тог тренутка потпуно сигурни да је оно до чега вам је стало на савршено безбедном месту!

СЕФОВСКА СЛУЖБА ОСНОВНЕ
БАНКЕ ВАЉЕВО
Телефони: 014/21-714, 21-633,
23-714
Телекс: 10 226

HEMI VOD

PREDUZEĆE ZA PROIZVODNJU HEMIJSKIH PROIZVODA,
SREDSTAVA ZA TRETMAN VODA I REGENERACIJU
DRAČIĆ-VALJEVO

Јеротије Н. Вујић

Сви смо га знали као Јешка. Тако се и говорило: Јешко, Јешко Вујић.

Потписивао се: Јеротије Н. Вујић, Ј. Н. Вујић, Ј. Н. В.

Стари Тешњарац. Дипломирани правник.

Нисам га упознао у Тешњару.

Упознао сам га кад је био секретар Народног позоришта, ваљевског, раних педесетих.

Касније, за мог уредниковања у „Напреду“, још боље смо се упознали. Сарађивали смо, не тако често, али дуго, година. Иако повремено, његови текстови за лист су много значили. У тематици и у каквоћи. О извесним догађајима, историјским, ваљевским, тешњарским, баирским – први је писао. Лако, занимљиво. Изнад свега тачно. На основу чињеница, проверених, на основу архивског документа; на основу сећања старих и старијих паметара, колективног, дакле и свог, памћења. Откривао је и од заборавља спасавао многе историјски релевантне догађаје. О покрштавању ваљевских Цигана. О ваљевској шљиви – великом извозном артиклу, који је помагао, у протеклом веку, да динар малена Србије буде конвертибилан. Писао је о ваљевским плажама. Па о великој епидемији куге у Брежу и Осеченици, 1837. године. Јеротије Н. Вујић је први нашао и објавио низ чињеница о првом српском суду 1805. године, створеном на Рељином пољу у Кршној Глави, дејствујућем на Кличевцу, изнад Ваљева. Касније, о тој теми реферисао је на научним скуповима, уважаван од најпознатијих доктора историјске науке...

Немам намеру да збирам библиографију радова Јешкових. Скрећем, само, пажњу на један од послова у којем се успешно огледао.

Наравно, морам поментуи и његове текстове о Тешњару. Незаобилазни су без обзира да ли их је заснивао на архивском документу, или на сећањима својевремено најстаријег Ваљевца, стогодишњака Милоша Кораћа. Или других зналаца те и данас јединствене чаршије.

Наравно, Јешка знам и из Историјског архива. Једно време је тамо управниковао. Између осталог, за ову важну установу урадио је два велика посла. Зналачки је пробрао значајне, старе, ретке књиге за архивску библиотеку. Покренио је, и уређивао, „Гласник“, први и још једини ваљевски часопис, у којем је научењачки строго писао о појединим догађајима

Не правим, овде, жвотопис Јеротија Н. Вујића, али морам још понешто да поменом, онако како сам запамтио.

Ј. Н. В. био је велики шетач, љубитељ природе, лепих видиковаца, крајолика, шумских стаза, планинских ливада и пашњака. Имао је јак двоглед који му је помагао да ужива у пределима на које ногом није стизао.

Једно време, за друге светске војне, провео је, силом, у Бечу. После рата доста је путовао по Европи, али и по далеком, егзотичним пределима и земљама. Ипак, о томе много више, или све, зна његов глобротерски колега Драгољуб Никићевим Маџан, успешни адвокат ваљевски.

Са своје стране додајем: Ј. Н. В. је волео добру књигу. Ценио је нарочито дело Иве Андрића. Колико сам га томе затекао у парку, на клупи, у дуржењу са Андрићем, чију је мудрост често наводио, у оригиналу.

Нисам рекао, оставио сам за сам крај: Јешко Вујић, Јеротије Н. Вујић, Ј. Н. Вујић, Ј. Н. В. не корача више својим Тешњаром.

Преселено се на онај други – бољи свет.

Зоран ЈОКСИМОВИЋ

ВАЉЕВСКА ПОДВАЛА

Тавала тавала
Та Ваљевска подвала
И ужички ђонови
И чачански каиши.

Све делија до делије
Нек је коло шареније
Играј цуро до мене
Да ти срце не вене.

ТЕШЊАРСКИ ГЛАСОГОВОРА

Заједничко издање Туристичког савеза Ваљево,
Радио Ваљева и Ваљевске гимназије „Владимир
Иљич Лењин”

Припрема

РЕДАКЦИЈА РАДИО ВАЉЕВА

Излази сваког септембра, у дане Тешњарских
вечери

Цена 10.000 динара

Уредници

Здравко РАНКОВИЋ
Бранко ВИЂЕНТИЈЕВИЋ

Штампа

Графичко-издавачка радна организација
„Милић Ракић”, Ваљево

